

L'exemple moral: una forma breu de narrativa oral

Laura Villalba Arasa
Universitat Rovira i Virgili
laura.villalba@urv.cat

RESUM

L'estudi pretén donar notícia de l'existència de trenta-dos relats localitzats en el fons personal de Rossend Serra i Pagès a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Els textos —manuscrits inèdits—, d'una extensió molt breu, van ser recollits en diverses poblacions de Catalunya en data desconeguda per quatre alumnes del mestre folklorista a l'Escola d'Institutrius i Altres Carreres per a la Dona [EIACD]: Adelaida Ferré, Mercè Ventosa, Manela Fina i Glòria Pla.

L'exemple moral no ha fet fortuna en les classificacions de gèneres narratius orals dins de la cultura catalana, almenys no sota aquesta denominació. Seguint Josep M. Pujol, es pot parlar de la denominació «rondalla exemplar», i considerar-la un quasi-gènere situat a mig camí entre el mode realista, el meravellós i el numinós.

La transcripció crítica dels textos i la seua anàlisi posterior miraran de donar una mica més de llum a la definició d'aquesta forma breu de la narrativa oral.

PARAULES CLAU

exemple, rondalla, ATU, quasi-gènere, moralitat

ABSTRACT

This study aims to highlight the existence of thirty-two tales from the personal sources of Rossend Serra i Pagès at the Historical Archive of the City of Barcelona. The texts are very short unpublished manuscripts and were collected in various towns and villages throughout Catalonia over an unknown period by four folklore students at the School for Women Teachers and Other Careers for Women: Adelaida Ferré, Mercè Ventosa, Manela Fina and Glòria Pla.

The moral example is not common in classifications of oral narrative genres of Catalan culture, at least not under that name. According to Josep M. Pujol, this is an exemplary form of tale and can be regarded as a quasi genre situated halfway between the realistic, magic and numinous modes.

The transcription and critical analysis of the texts will aim to shed more light on the definition of this short form of oral narrative.

KEYWORDS

Exemple, folktale, ATU, quasi genre, morality

1. Introducció¹

Amb el present article, resultat de la comunicació presentada en la VII Trobada ERGON/GRENO,² vull donar a conèixer l'existència de trenta-dos textos localitzats en el Fons Personal Rossend Serra i Pagès a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Els relats —manuscrits inèdits d'una extensió breu— van ser recollits en diverses poblacions de Catalunya per quatre alumnes del mestre folklorista a l'Escola d'Institutrius i Altres Carreres per a la Dona de Barcelona. Per a l'estudi següent, però, s'ha restringit el corpus a onze relats: onze exemples morals recollits per Manela Fina i Vergès, ja que l'extensió dels textos i la seua anàlisi en profunditat n'han requerit una selecció.

L'objectiu final del present treball és poder adscriure els materials analitzats a un gènere dins de les classificacions actuals de gèneres de la narrativa oral, encara que, com veurem amb l'anàlisi que continua endavant, es tracta de textos de característiques i estil rondallístics. La meua exposició es desenvoluparà en dues parts: en la primera, contextualitzaré i descriuré els materials segons es troben en el fons esmentat de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; en la segona, analitzaré els materials des del punt de vista del moment històric en què van ser recollits, primer, i des del punt de vista de les classificacions modernes i seguint les directrius del catàleg internacional de referència, *The Types of International Folktales*, després.³

Abans de començar, em cal fer una nota breu sobre la figura de Rossend Serra i Pagès com a mestre de l'assignatura de Folklore a l'Escola d'Institutrius i Altres Carreres per a la Dona [EIACD]. Rossend Serra va desenvolupar una tasca importantíssima en l'educació de les dones del primer terç del segle XX amb les seues classes i conferències sobre folklore en diverses institucions catalanes. Tant és així que la majoria de noms de les folkloristes que coneixem ara mateix es deuen a aquest mestratge. Si bé ancorat a unes bases de pensament burgeses que establien com i què havien de ser les dones, des de molt prompte el folklorista de Gràcia va creure en la importància de l'educació per a les dones i així ho va fer notar diverses vegades escrivint articles en diaris i revistes d'arreu que versaven sobre el tema. En

1. Aquest article forma part de la investigació del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC), reconegut per la Generalitat de Catalunya (2009 SGR 644), del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili, i s'emmarca en una línia de recerca sobre literatura popular catalana que ha rebut finançament del Ministeri d'Economia i Competitivitat a través del projecte d'R+D FFI 2012-31808.

2. La VII Trobada de l'European Research Group on Oral Narrative / Grup de Recerca Europeu en Narrativa Oral sota el títol «Al voltant de les rondalles: les formes breus de la narrativa oral» va tindre lloc a Tarragona del 24 al 26 d'octubre del 2012.

3. Agraïxo a les col·legues Carme Oriol i Mònica Sales i al col·lega Emili Samper els apunts, esmenes, consells i solucions que han aportat a aquest estudi; a Toni Cardona Castellà, traductor i amic, el feix d'ajuda que desinteressadament i a corre-cuita em va prestar. Així mateix, agraïxo als membres de l'European Research Group in Oral Narrative / Grup de Recerca Europeu en Narrativa Oral (ERGON/GRENO) Camiño Noia (Univesidad de Vigo), Rafael Beltran (Universitat de València), Michele Simonsen (Copenhaguen), Josiane Bru (École des Hautes Études en Sciences, Tolosa de Llenguadoc), Christine Shoajaei-Kawan (Enzyklopädie des Mäechens, Göttingen), Isabel Cardigos (Universidade do Algarve), Paulo Correia (Universidade do Algarve) i Hans-Jörg Uther (Enzyklopädie des Mäechens, Göttingen), les remarques, aportacions teòriques i de catalogació que van proporcionar-me durant la Trobada i un cop passada.

són bons exemples «Influencia de la cultura social en la dignidad y los destinos de la mujer», el discurs que Rossend Serra va llegir a la sessió inaugural del 26è curs a l'Escola d'Institutrius i Altres Carreres per a la Dona, ja l'11 d'octubre del 1896;⁴ «Quatre paraulas sobre l'instrucció de la dona», publicat a *La Veu de Catalunya* l'1 d'octubre del 1901, o «Sobre l'educació de les noies», escrit per a *La Veu Comarcal* el 5 de setembre del 1914.⁵

L'estudi de les dones com a arplegadores i estudioses de la literatura oral popular ha estat un dels aspectes més desconeguts de la història del folklore català. Ens els darrers anys, però, han anat proliferant els treballs o monografies que malden per treure de l'oblit una munió de dones que es van dedicar de manera intensa a la recol·lecció, transmissió, estudi i, segons els casos, traducció⁶ de materials procedents de la cultura immaterial. La nòmina més nombrosa de dones folkloristes és la que va sortir de les promocions de les classes de folklore que Rossend Serra va impartir a l'EIACD. L'Escola va ser fundada el 1870 en el marc de la Societat Econòmica Barcelonessa d'Amics del País com una de les moltes iniciatives que la institució havia engegat per a la formació dels grups més desfavorits entre la societat burgesa catalana i, en aquest context, les dones es trobaven entre els membres potencials del seu objecte. A l'Escola, Rossend Serra i Pagès va començar a impartir classes de literatura catalana i de geografia i, des del 1901 fins al 1917, de folklore català. Tal com han fet notar recentment Roser Ros i Dolors Llopart en l'article «Dona i folklore. Apunts per a l'estudi del folklore compilat per dones a cavall de finals del segle XIX i les primeries del segle XX» (Llopart-Ros 2012: 45), Serra i Pagès va creure des de molt prompte en la dona com a bona col·laboradora en la tasca folklòrica:

Allà [a l'Escola] crea una escola autèntica amb el convenciment que, en primer lloc, l'estol d'alumnes són molt més eficaces que ell mateix tot sol, perquè en són moltes; en segon lloc, representen una dispersió geogràfica que els permet poder incidir en diferents zones i poder actuar així mateix en diferents punts de Catalunya; finalment, en tercer lloc, treballen de manera seriosa, pulcra i exhaustiva, i el que és molt important, amb il·lusió.

En aquest context, bona part dels materials —per no dir tots— que van anar recollint les seues alumnes en els cursos de Folklore (tant a l'Escola d'Institutrius com en altres societats, centres excursionistes o institucions) es troba aplegada i classificada al Fons Personal Rossend Serra i Pagès, un dels fons personals més importants i abundosos de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Així mateix, en aquest fons trobem l'epistolari del folklorista amb les cartes que va bescanviar amb altres estudiosos del folklore, nacionals i internacionals, o amb intel·lectuals, escriptors i polítics de finals del segle XIX i de principis del XX. Entre la correspon-

4. L'article sencer, publicat al diari *La Vanguardia*, el trobareu a <<http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1896/10/11/pagina-3/33404528/pdf.html?search=serra>>.

5. Per llegir l'article sencer, vegeu <<http://www.arxiucomarcalderipoll.org/hemeroteca/ri-poll/veucomarcal/191409/la%20veu%20comarcal%2019140905.pdf>>.

6. Recordem si no el cas de Francesca Bonnemaïson, que, sota el pseudònim Franar, que compartia amb el seu marit, va traduir més d'un centenar de textos de relats eminentment provençals entre els anys 1893 i 1898. Per llegir-ne més, vegeu «Francesca Bonnemaïson, traductora: una aventura a cavall de la literatura de creació i la literatura oral» a Villalba (en premsa).

dència del folklorista, hi trobem també les lletres que va intercanviar amb les seues alumnes bé durant els cursos, bé un cop acabats. Aquest, doncs, constitueix un material inèdit interessantíssim per a la contextualització dels treballs de les seues alumnes per tal com dóna compte del *feedback* tant professional com personal entre mestre i alumnes.

2. Presentació, selecció i estudi dels materials

El corpus sencer de materials, format per un total de 32 documents, es troba localitzat a la carpeta 5D.6I-26/CI, que porta per títol «Folklore II. Literatura Oral o Demofilologia. I novel·lística. Exemples morals. Manuscrits», dins de la capsa 5D.6I-26 de la secció de Documentació Personal de Rossend Serra i Pagès de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Els materials estan classificats segons el nom de la recol·lectora, però sense seguir cap criteri lògic concret, en cinc carpetes diferents. La classificació de carpetes no respon a un criteri carpeta-recol·lectora, ja que, com es pot observar a continuació, els materials compilats per la folklorista Mercè Ventosa estan agrupats en dues carpetes diferents (d'I a 3 i de 18 a 24, a les carpetes primera i cinquena, respectivament). A més, dins de cada carpeta, en alguns casos, els documents mateixos són subcarpetes que agrupen més d'un document. Així, trobem 24 documents numerats segons els criteris arxivístics del Fons que apleguen 32 documents. Posant una mica d'ordre a tot plegat, doncs, trobem: 13 exemples morals recollits per Mercè Ventosa classificats en dos carpetes diferents com a 5D. 6I-26/CI-1 – 5D. 6I-26/CI-3 i 5D. 6I-26/CI-18 – 5D. 6I-26/CI-24; 7 exemples morals recollits per Adelaida Ferré i Gomis classificats en set carpetes correlatives: de 5D. 6I-26/CI-11 a 5D. 6I-26/CI-17; 11 exemples morals recollits per Manela Fina agrupats en sis carpetes diferents (5D. 6I-26/CI-4 a 5D. 6I-26/CI-9), i 1 exemple moral recollit per Glòria Pla en la subcarpeta 5D. 6I-26/CI-10. L'extensió i l'heterogeneïtat del corpus han fet que en el present estudi s'haja optat per analitzar únicament els materials recollits per la folklorista Manela Fina i Vergès.

2.1 Manela Fina, recol·lectora

No és nou que en l'estudi de les dones folkloristes sovint trobem un problema comú: els seus perfils biogràfics en la majoria dels casos no estan traçats. El cas de Manela Fina no n'és una excepció. La folklorista va treballar de manera intensa en la tasca de recol·lecció de materials procedents de la tradició oral. Ara bé, com passa amb moltes altres folkloristes que li foren coetànies, només coneixem una part molt menuda de la seua obra i no tenim cap referència a la seua biografia. Per tal d'esbossar el perfil biogràfic, però també el bibliogràfic, de moltes d'aquestes folkloristes es fa imprescindible la tasca de buidatge de revistes catalanes duta a terme per un grup d'investigadores i investigadors que treballen en el «Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Oral Popular (1894-1959): protagonistes, actituds, realitzacions».⁷ El «Repertori» pretén localitzar i inventariar les dades referides a les obres de la literatura popular catalana i els noms d'autors i autores i recol·

7. Es tracta d'un projecte de recerca interuniversitari d'R+D dirigit per Carme Oriol i coordinat des de la URV que ha rebut finançament del Ministeri de Ciència i Innovació (ref. FFI 2009-08202/FILO).

lectors i recol·lectores per facilitar-ne l'estudi. A través del material que publicaven les revistes de l'època, hem pogut recuperar fotografies, dates, professions, dedicacions o càrrecs. Una altra via per al dibuix d'aquestes biografies són, tal com he apuntat fa un moment, els epistolaris. Desconeixem totes les dades biogràfiques de Manela Fina; això no obstant, sabem que va ser una de les seixanta-vuit alumnes que, agraïdes al «Mestre per excel·lència» —com l'anomenava Sara Llorens (Serra 1926: 6),⁸ per la seua tasca docent al llarg de cinquanta anys, el 1926 van obsequiar-lo amb el llibre *Alguns escrits del professor Rosend Serra i Pagès. Col·leccionats y publicats a honor del Mestre per les seves dexebles en ocasió del Cinquantenari del seu Professorat* (1875-1925). En el capítol inicial d'aquest llibre, intítulat «Ofrena», apareix una llista amb els noms i cognoms de les seixanta-vuit alumnes matriculades als cursos de folklore que el mestre va impartir des de l'1 d'octubre del 1901 fins al 1917.

La vinculació de Manela Fina amb el folklore català, però, va anar més enllà de la seva mera assistència a les classes del mestre: va ser primer vicesecretària i després secretària de la Secció de Folklore, tal com recull el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* en una crònica sobre la Secció el 1909.⁹ Aquell mateix any, segons informa el *Butlletí*, Manela Fina va pronunciar la conferència «Idea de l'epopeya finlandesa Kalewala y analogies que presenta amb la rondallística catalana» (Fina 1916).

Entre la correspondència rebuda per Rosend Serra i Pagès de part de les seues deixebles trobem tres cartes de Manela Fina datades entre el setembre del 1910 i el febrer del 1911. Les poques línies que va escriure va escriure al seu mestre denoten un interès notable de l'alumna per la ciència del folklore, a part de ser la constatació que hi treballava de valent. Vegem-ne només un exemple, de l'1 de setembre del 1910, des de Llafranc:

Penso que l'aplec folklòric d'enguany serà molt migrat doncs fins ara no he trobat res del [sic] que valgui la pena. Aquí resulta una mica difícil, ja que no hi ha cap mariner d'ofici sinó treballadors de fabrica que es dediquen accidentalment a la pesca, de totes maneresestic a l'aguait per si puc anotar alguna cosa.

Entre els materials recollits per la folklorista trobem notícia de l'existència d'un corpus de cançons del municipi d'Amer, a més de referències diverses a la seua col·laboració en l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Veiem, doncs, que, igual que moltes de les alumnes que van sortir motivades dels cursos de Serra i Pagès, l'interès de Manela pel folklore no es va limitar només a aplegar la informació necessària per fer els treballs de classe, sinó que va anar creixent i guanyant autonomia a mesura que les folkloristes coneixien més a fons aquesta disciplina.

8. Sara Llorens i Carreras (Lobos, 1881 – Perpinyà, 1954), mestra, escriptora i folklorista. Per a més informació, vegeu l'article d'Anna Bofill Levi (Bofill 2011) dins *Diccionari Biogràfic de Dones*: <www.dbd.cat>.

9. Podeu llegir la crònica sencera a <http://ddd.uab.cat/pub/butcenexccat/butcenexccat_1909m6v19n173.pdf>.

2.2 *El corpus: una anàlisi*

Per parlar específicament d'exemples morals i analitzar-los, m'he de referir de manera forçosa a l'estudi de John Keller *Motif-Index of Medieval Spanish Exempla* de l'any 1949, en què apunta que els *exempla*, a Espanya, van ser propietat comuna dels laics i de l'Església i van ser «emprats en tractats doctrinals i en sermons, però també en obres no religioses concebudes com a guies per a una vida ètica i satisfactòria, i que també van contribuir al desenvolupament de la literatura» com una forma d'entreteniment.

Uns anys més tard, Michèle Simonsen, a *Le conte populaire français* (1994) i seguint la línia teòrica de Paul Delarue (1976 1: 10-11), escrivia que «grâce aux moines indiens qui, au début de notre ère, utilisaient des contes comme paraboles pour enseigner les doctrines bouddhiques, on a pu retrouver la forme ancienne de centaines de contes populaires. De même, les prédicateurs chrétiens illustraient leurs sermons par des *exempla*, empruntés d'abord à la Bible et à La Vie des Saints, puis à peu à la tradition orale» (Simonsen 1981: 17).

Així mateix, Edward Neugaard, al *Motif-Index of Medieval Catalan Folktales* (1993: 13), se sumava a aquesta línia mateixa sobre l'origen del contes populars morlitzants:

The majority of these tales have their origins in the folk literature of ancient India. From India, the tales travelled to nearby Persia, where the Arabs translate them and incorporated them into their oral tradition. They subsequently carried them to Spain in the Middle Ages. Here they were soon translated into latin and into vernacular languages of the Iberian Peninsula: Catalan, Spanish, and Portuguese [...]. These narrative bear a variety of names. They are frequently referred to as *exempla*, especially when they contain an explicit moral message. Most of the short narratives that occur in sermons bear this denomination. As they were often part of the oral tradition, they are also known simply as «folktales». Many recent studies refer to them as «short narratives» or «short prose fiction».

Sense fer referència a aquesta gènesi índia que s'acaba d'apuntar, Frederic C. Tubach dóna compte de la funció històrica de l'exemple i diu que «since the medieval exemplum is placed between oral tradition and written, quasi-authoritative source-books, the independent oral motif plays no more of a role than the written exemplum entry itself» (Tubach 1969: 518).

En una de les moltes classificacions de gèneres folklòrics que va fer per preparar les seues classes de l'assignatura de Folklore, Rossend Serra i Pagès inclou *exemple moral* dins de les «narracions de curtes dimensions en què generalment no es proposa desenrotllar un argument interessant, sinó demostrar una moralitat, explicant-la o fent-la deduir a l'oient, de lo que es conta». Serra, més endavant, deixa de parlar d'*exemples morals* i passa a referir-se únicament a *rondalla moral*. En aquest sentit, el problema rauria, doncs, en la denominació més que no pas en la classificació, perquè, com hem vist en les cites de Neugaard i Keller, aquesta tipologia narrativa ha rebut noms diferents segons les funcions i els temps.

Si analitzem els onze textos des d'un punt de vista actual seguint la folklorista israeliana Heda Jason (1977), en l'establiment dels gèneres de la narrativa oral cal tindre en compte quatre factors: el mode etnopoètic, la forma, el contingut i la funció. Segons el primer dels quatre factors, situem el corpus en modes etno-

poètics diversos: els personatges protagonistes dels relats es mouen entre els modes realista i el fabulós (en els submodes meravellós i numinós). Formalment, es tracta de textos breus amb una estructura uniseqüencial, en la majoria dels casos. Atenent al contingut, els nostres textos es troben localitzats en apartats diferents del catàleg internacional de catalogació, com veurem més endavant, ja que ha estat precisament aquest factor el que s'ha tingut en compte a l'hora d'establir una classificació del corpus. Encara que no ens consta la situació social per a la qual van ser recollits els relats ni sabem en quin context van ser utilitzats (per bé que és molt possible que l'única finalitat dels textos fos que foren el subjecte dels treballs de classe), tenim dos aspectes que ens en defineixen clarament la funció moralitzant. En primer lloc, que el títol del recull fos, explícitament, *Exemples morals*, és a dir: la selecció d'informants i de textos ja va anar en aquesta línia; en segon lloc, que els textos tinguen, implícits o explícits, uns elements, unes marques, que ens donen compte d'aquesta moralitat. En la majoria dels casos, als relats que presento a continuació se'ls podria aplicar el final de l'esquema que Julio Camarena i Maxime Chevalier (2003a: 14) donen com a predominant entre les rondalles religioses segons el qual una situació inicial va seguida de la presència d'algun element exogen sagrat (o d'una circumstancial ics) que obre una disjuntiva: de l'actitud bona o dolenta que es tinga davant d'allò sagrat (o, en el cas dels nostres textos, davant d'una situació determinada) se'n derivarà un premi o un càstig.¹⁰

No fa gaires anys, Josep Maria Pujol, en uns documents interns fruit de les reflexions, debats i criteris acordats en les reunions de treball mantingudes amb Carme Oriol i Emili Samper durant les diverses fases del projecte de catalogació de les rondalles catalanes que donaria pas a l'eina informàtica RondCat,¹¹ definia *rondalla exemplar* com un relat amb una funció poètica evident que, generalitzable, pretén establir un ordre moral. Per a Pujol la rondalla exemplar constituïa un quasi-gènere, és a dir, un grup de materials que, a partir d'una característica extraliterària comuna, podrien agrupar-se dins d'una mateixa classificació. La característica comuna d'aquests onze textos és l'ensenyament moral, que en alguns és explícit i en altres ha de ser deduït per l'auditori. Segons l'estudiós, els protagonistes dels relats adscrits al gènere de rondalla exemplar es mouen entre els mons del mode realista i el fabulós. Cabrien en aquesta classificació «d'exemplars» també les rondalles que tenen com a protagonistes Nostre Senyor i sant Pere anant pel món.

Basant-nos en les característiques argumentals que presenten els relats, però sense deixar de banda la resta de factors tinguts en compte per a la classificació de gèneres de la narrativa oral, classifiquem els onze textos en tres grans apartats: 1) Rondalles localitzades a ATU, 2) Rondalles no localitzades a ATU, i 3) Altres materials.

10. Camarena i Chevalier afegeixen que «eso sin contar con que algunos de los vistos en los tomos anteriores —como los tipos 480 y 729, por ejemplo, en los que intervienen elementos sobrenaturales no necesariamente religiosos— también lo presentaban».

11. RondCat és la base de dades en línia del projecte de catalogació de les rondalles catalanes, finançat per la Universitat Rovira i Virgili (URV) i pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana (CPCPTC) de la Generalitat de Catalunya. Trobareu tota la informació sobre aquest projecte de catalogació de les rondalles catalanes a l'adreça <<http://www.sre.urv.cat/rondcat/>>.

Per a cadascun d'aquests tres apartats, s'analitzaran els detalls i característiques de la versió concreta i les vacil·lacions internes que el text provoca. En el cas dels relats adscrits al primer bloc, en primer lloc en donaré el número de localització en el catàleg internacional de referència i el títol en anglès i en català, seguint l'*Index of Catalan folktales* de Carme Oriol i Josep Maria Pujol i, si escau, el número de classificació en altres catàlegs rondallístics.¹² Pel que fa als textos del segon bloc, se'n comentaran les característiques que els acostarien a una adscripció a l'índex internacional. Finalment, s'analitzaran els dos textos que fan que no puguem parlar d'un corpus de materials homogeni, ja que, per la seua naturalesa, s'adiuen més amb el gènere de la llegenda que amb el de rondalla; a més, en aquests textos,¹³ a diferència de la resta, no hi trobem moralitat.

En el primer bloc, format pels tres primers, trobem les rondalles exemplars que tenen entrada a l'índex tipològic internacional *The Types of International Folktales* (Uther 2004).

El text 1 correspon al tipus ATU 1688 *The Servant to Improve the Master's Statements / L'amic exagera les afirmacions del pretendent*¹⁴. Localitzem el relat dins de la secció «Anecdotes and Jokes», en l'apartat «The Stupid Man». El món dels personatges protagonistes d'aquest relat és un món físic real; per tant, el text s'inclou en el mode realista. Es parla d'uns espais geogràfics concrets: Valls i Bràfim, i d'un protagonista, concret també: el Garrut. Aquests elements que donen veracitat al relat ens l'acostarien al gènere de la llegenda, més que no pas al de la rondalla. De totes maneres, en aquest text l'acció es desenvolupa no en el mode fabulós (submode numinós), com passa en les llegendes, sinó que té lloc en el mode realista. El desenvolupament del relat i el seu contingut fa que poguem localitzar-lo en el catàleg internacional. En la tradició catalana tenim una sola versió recollida a la Franja d'Aragó.¹⁵ La moralitat del text la trobem explícitament anotada en el document mateix: el mentider sempre és castigat.

En la versió que descriu el text 2,¹⁶ trobem correspondència amb el tipus ATU 980 *The Ungrateful Son / El fill desagraït*, dins de la secció «Realistic Tales» en l'apartat «Other Realistic Tales». Com l'anterior, situem aquest text en el mode realista. Aquesta versió breu comparteix motius amb aquest argument d'ATU, un tipus miscel·lani que comprèn diversos relats que tracten de com xiquets, fills o nores desagraïts amb un pare vell reflexionen sobre els seus comportaments per les accions dels seus fills. En aquest cas, les paraules de l'home vell fan reflexionar el fill que, entenent que ha tingut un comportament dolent i que algun dia potser un fill seu també el tindrà amb ell, recapacita. En el text la moralitat hi és implícita;

12. Per a l'anàlisi catalogràfica dels textos s'han pres com a referències principals el catàleg internacional *The Types of International Folktales* i l'*Índex tipològic de la rondalla catalana / Index of Catalan Folktales* d'Oriol-Pujol (2003; 2008); de totes maneres també s'han tingut en compte els catàlegs internacionals de Beltran (2007), Cardigos (2006), González-Sanz (1996), Camarena-Chevalier (1995; 2003a; 2003b), Delarue-Tènèze-Bru (2002), a més de Tubach (1969).

13. Amb l'objectiu d'agilitar la lectura d'aquest estudi, s'ha optat per incloure les versions originals dels textos en un apartat annex.

14. Vegeu annex [1].

15. Chauvell Larregola, Josep Antoni (1988). *Bo per a contar*, «Fer d'home bo». Barcelona: Sirius, p. 55-58.

16. Vegeu annex [2].

tot i així, hi ha una sèrie de marques intrínseques que ens la indiquen. Aquestes marques fan notar com, davant d'un mal comportament com ara no estimar gens un pare, i amb l'ajuda d'un element que fa reaccionar el protagonista (el fet que el pare li diga: «a n'aquest mateix pedrís em vaig asseure jo quan vaig treure el meu pare de casa i el duia a una casa de caritat»), hi ha un penediment. La suma de tots els elements reforça aquest caràcter moralitzador del relat. Aquesta versió, que en l'ATU s'inclou dins el número 980, respon al número 980C de l'AaTh: *Dragging Old Man to the Threshold*. Oriol-Pujol (2003: 239) en l'*Índex tipològic de la rondalla catalana* en recullen 5 versions en terres de parla catalana sota el títol *La roca de la paciència*. Segons Rafael Beltran (2007: 651), «com diuen els editors (Cuartero-Chevalier 1990: 141) [aquesta versió], té una font erudita: els *Apophthegmata* d'Erasme (VIII, 2)». A diferència d'altres versions, en aquesta el fill no du el pare ni a collibè, ni arrossegant-lo, ni en una carreta. L'argument d'aquest relat el localitzem també en el número 2001 «Father in the Stable» de l'*Índex exemplorum*, de Frederic C. Tubach (1973: 161), a partir del motiu de Thompson J121.2 *Ungrateful Son Rebuked by Father*.

En el text 3¹⁷ tornem a trobar una versió breu i amb matisos d'ATU 980. Encara que els personatges que trobem en aquest relat podrien fer-lo susceptible de classificació dins dels mode realista, s'ha optat per incloure'l dins del mode numinós, ja que l'avertiment que rep el protagonista ve donat per una força sobrenatural, en aquest cas, el Cel. L'argument d'aquest text respon al número 980B d'AaTh *Wooden Drinking Cup for Old Man / El plat de fusta*. Aquí trobem el motiu J121.1 del *Motif Index of Folk Literature*, de Thompson, *Ungrateful son reproved by naive action of his own son: preparing for old age*, quan, davant d'un comportament innocent del propi fill com és el de treballar un tros de fusta, els pares s'adonen que no han actuat bé i rectifiquen. Com en el text 2, la moralitat que s'ha de tractar bé els pares ha de ser deduïda per l'auditori. Oriol-Pujol (2003: 238-239) en localitzen dues versions a la Franja d'Aragó.

En el segon bloc trobem aquells textos que, si bé no tenen una entrada específica a l'índex tipològic internacional, presenten elements comuns que podrien fer-los susceptibles de catalogació. De fet, en tots els casos amb prou elements per fer-ho, s'han intentat localitzar els textos al voltant d'un o diversos números 0, en tot cas, en algun dels apartats d'ATU. Tots els textos que formen part d'aquest bloc tenen aspecte de rondalla que els és donat per la presència d'unes marques d'estil característiques d'aquest gènere: l'acció del relat se situa en un temps i un espai indeterminats: «en un poble», «en una casa»; trobem elements característics de la rondalla, com són ara les fórmules d'inici «una vegada hi havia», connectors específics «vet aquí», expressions hiperbòliques del tipus «un pecatàs» o repeticions seqüencials. En tots els casos, l'estil rondallístic que vincula el relat a una situació comunicativa en què el més important és la funció moralitzant és el que fa que pugua afegir aquests sis relats a les tres rondalles morals que he comentat més amunt.

En el primer text del segon bloc, el que correspon a 4,¹⁸ la trama es desenvolupa en el mode fabulós, submode meravellós. Els elements que ens ho demostren són el fet que una gallina cague ous o serps, segons el comportament d'un

17. Vegeu annex [3].

18. Vegeu annex [4].

humà. Aquest relat ens recorda certs motius dels arguments d'ATU 480 *The Kind and Unkind Girls*, per exemple el Q41: ser premiat amb or o joies, o el de ser castigat amb objectes o animals dolents. El final del text, quan la dona dolenta vol imitar la bona perquè vol obtenir el mateix premi i rep un càstig pel seu comportament, ens recorda l'argument d'ATU 503 *The Gifts of the Little People*, quan, davant de la manera d'actuar de dos geperuts, un és premiat i l'altre castigat. Per tant, podríem localitzar el relat entre els tipus 460 i 559 a la secció «Tales of Magic», bé dins de l'apartat «Supernatural Tasks», bé dins de l'apartat «Supernatural Helpers». La moralitat de la rondalla la trobem, novament, implícita: s'ha de ser generós.

El text 5 se situa a cavall del mode realista i el fabulós, submode numinós.¹⁹ Malgrat que presenta una estructura clara de rondalla realista perquè els personatges que hi intervenen es mouen en aquest mode, la intervenció del rector com a agent del Cel, com a representant de Déu, per presentar un advertiment, l'acosta al mode fabulós. El «dolent» (el fill) no atén els manaments del pare però, en canvi, creu davant d'un advertiment diví. En aquest cas, la funció moral que transmet la rondalla, igual com a 2 i a 3, és que s'ha de tindre un bon comportament amb els pares. Així, tot i que no trobem el seu contingut a l'índex internacional, es podria tractar de nou d'una versió del tipus ATU 980, ja que com en aquells un advertiment provoca el penediment del protagonista.

Durant la preparació de la comunicació prèvia a la redacció de l'article que ara presento apuntava que, tot i que no podia adscriure el relat del text 6 a cap tipus concret dins del catàleg internacional, per l'argument que presenta recordava motius dels tipus 881, 882 i 889 dins de la secció ATU «Realistic Tales» en l'apartat «Proofs of Fidelity and Innocence», tipus en què els herois se salven del càstig gràcies al fet de provar la seua fidelitat i innocència.²⁰ El protagonista d'aquest relat, un servent, no se salva del càstig per mèrits propis, sinó que el que en propicia la salvació, el que fa que el rei s'adone de l'equivocació d'haver volgut fer-lo matar, és la devoció que professa cap a la Mare de Déu. La moralitat que el text transmet està clarament marcada per les doctrines de la religió catòlica, això és: l'oració, el rès o la devoció intercedeixen de manera positiva en la resolució de conflictes terrenals. Finalment, seguint el professor Uther, s'ha optat per classificar aquest relat com un tipus comparable a ATU 930 *The Prophecy*, un tipus miscel·lani que comprèn relats en què es profetitza la futura grandesa d'un noi pobre o el seu matrimoni amb una dona rica. Per tant, es proposa d'incloure'l en l'apartat «Tales of Fate».²¹

Segons els paràmetres establerts per Heda Jason, els personatges del relat 7 pertanyen al mode fabulós, submode miraculós, en la manifestació sacra.²² Malgrat que, *a priori*, els personatges sembla que pertanyen al mode realista, com en l'anterior, el fet de seguir les normes que mana l'Església catòlica pot intercedir en la resolució d'un conflicte: aquí, fins i tot en el fet de canviar el destí dels hòmens. Per tant, la resolució dels conflictes es dóna en el mode fabulós. Com en la resta de textos que pertanyen a aquest bloc, no podem adscriure'l directament a cap

19. Vegeu annex [5].

20. Vegeu annex [6].

21. Vull agrair, de manera especial, l'amable col·laboració que el doctor Hans-Jörg Uther va prestar-me per esclarir la catalogació d'aquest text.

22. Vegeu annex [7].

tipus ATU concret, per bé que si ho féssim hauríem d'incloure'l entre els números 930 i 949, en la secció «Realistic Tales» dins de l'apartat «Tales of Fate», amb un argument molt proper al número ATU 934 *Tales of the Predestinated Death* (abans *The Prince and the Storm*), un tipus miscel·lani que comprèn relats que tracten de la predicció de la mort d'una persona. En el text 7 localitzem el motiu de Thompson M342.2.2 *Death by Natural Forces*, en aquest cas un llamp. Josep Maria Pujol, en l'edició d'*El rondallari català* de Pau Bertran i Bros (Bertran 1989), analitza una versió similar a la nostra. En la versió de «La planeta» de Bertran i Bros, el protagonista és un xic a qui la planeta li pronostica que morirà penjat. Com el protagonista del nostre relat, aquell se salva gràcies al fet de dir oracions. Pujol hi localitza el motiu de Thompson M341.2.23 *Prophecy: Death by Hanging*. Tornant al text que ens ocupa, tot i que la forma de desenvolupar l'argument és rondallística, la resolució del conflicte dibuixa una línia molt fina amb la llegenda: es veu clarament acomplida la seua funció bàsica, la de donar pautes de conducta a les persones que viuen en una determinada comunitat. La moralitat és intrínseca al text.

En el text trobem,²³ per primera vegada, una rondalla amb presència de personatges del món satànic, és a dir, aquí, els personatges humans, el noi, són posats en relació amb el poder del diable. Segons Carme Oriol (2002: 44) —seguint Jason—, en el sistema de creences propi del cristianisme el poder satànic està representat per Satanàs i els principals agents del seu poder són els diables. Satanàs, els seus agents, en aquest cas, té la funció de castigar els humans que han transgredit les normes ètiques de la religió o de la societat, en aquest cas el fet de matar el pare. Per les característiques que presenta el text, tenim elements suficients per afirmar que es tracta d'una rondalla amb un argument proper a l'ATU 931A²⁴ *Parricide*, un tipus miscel·lani que comprèn diversos relats (amb trets de llegenda) que tracten d'una persona que mata el(s) seu(s) pare(s). Segons el Dr. Hans-Jörg Uther, i si tenim en compte l'episodi final del text, el relat podia incloure's poc més o menys en ATU 756A *The Self-Righteous Hermit*, en la tercera de les seues formes. En aquesta rondalla trobem el motiu Q211.1 *Parricide Punished* de Thompson.

El text 9, que tanca el segon bloc, presenta una estructura formal que l'apropa a la rondalla, però no tenim prou elements per poder-lo adscriure directament a aquest gènere. Sembla que el text és incomplet i, si a això hi afegim una funció poc definida, no podem aventurar-ne la classificació. De totes maneres s'hi localitza el motiu J212.3.2 *Cut off part of own body*, encara que qui trossege el marquès siga un servent i no ell mateix. El fet que es tracte de documents desproveïts de context per la seua naturalesa fa que no es puga saber si el text és complet o no, no se'n sap el desenllaç i, per tant, s'ignora (tot i que s'intueix) si hi ha càstig o no.

En el tercer i últim bloc he agrupat dos textos que, per les característiques tant formals com de contingut que presenten podem classificar com a llegendes. Si seguim novament Carme Oriol (2002: 69), «la llegenda se situa en el mode fabulós (submode numinós), ja que narra fets extraordinaris que s'insereixen en el sistema de creences de la comunitat que els explica». Les llegendes, a més, se situen en espais físics concrets: Valls i Balaguer, en aquest cas.

23. Vegeu annex [8].

24. La doctora Isabel Cardigos (Universidade do Algarve) va posar-me sobre aquesta pista durant la celebració de la Trobada ERGON/GRENO.

Si llegim el text complet de 10,²⁵ observem que insereix una tradició explicativa en el cos de la llegenda que dóna raó de l'origen del nom de la Verge i, alhora, actua com a text introductor de la llegenda que comença amb un *conten que* que, a més, afegeix veracitat al relat. Situat en el mode en què es desenvolupen les llegendes, és a dir, en el mode fabulós, el text persegueix demostrar l'existència real de la Verge i per a això, per donar-hi més versemblança, la descriu amb els atributs que permeten identificar-la com la Mare de Déu. Com la majoria de llegendes de marededús trobades, en aquesta s'explica el miracle de l'aparició i trànsit de la imatge des de la parròquia fins a l'ermita. En la tradició catalana localitzem aquest relat amb el número C-058 «La marededéu trobada»; en terres de parla catalana el RondCat en documenta 4 versions.

En el text 11,²⁶ ens trobem davant d'una tradició explicativa de per què la imatge del Sant Crist de Balaguer és negra. Curiosament, aquesta imatge no és negra. El desenvolupament del relat va en la línia de les llegendes de marededús trobades en què, generalment, la imatge es troba en un lloc i quan se la trasllada, miraculosament torna allà on era. Aquí, en comptes de moure's en l'espai, la imatge torna una vegada i una altra al seu estat inicial: torna a fer-se negra. Per tant, podem incloure l'argument del text en C-058.

3. Conclusions

Abans d'analitzar el corpus i atesa la definició de rondalla exemplar i les connotacions que la moralitat ha tingut, des de tots els temps, en la religió, hauria calgut esperar que aquests textos es trobessin localitzats en un únic grup de l'índex internacional de catalogació *The Types of International Folktales*, concretament en el grup de les rondalles religioses «Religious Tales», és a dir, catalogats entre els números 750 i 849. Això no obstant, com s'ha pogut comprovar al llarg d'aquest estudi, podem localitzar les rondalles exemplars en diversos apartats del catàleg. Així, trobem un relat (text 4) en l'apartat «Tales of Magic»; cinc (els textos 2, 3, 5, 6, 7) en l'apartat «Realistic Tales», un (text 1) en l'apartat «Anecdotes and Jokes» i un altre, el 8, que podríem localitzar entre dos apartats de l'índex: en «Religious Tales» o en «Realistic Tales».

Això, sumat al fet que ens trobem davant d'un corpus gairebé homogeni, fa que puguem apuntar la hipòtesi —encetada en les classificacions catalanes per Josep Maria Pujol, Carme Oriol i Emili Samper— que les rondalles exemplars constitueixen un quasi-gènere, ja que tenen característiques estructurals, funcionals i modals que les uneixen, per bé que el contingut les allunya. Aquesta característica extraliterària que tenen en comú, la funció moralitzant, és el que permet qualificar-les de quasi-gènere i adjectivar-les com a *exemplars*, pel fet que busquen el convenciment, l'educació d'una comunitat o la moralització més que no pas l'entreteniment *per se*: no es proposen, com molt bé escrivia Rossend Serra i Pagès en els seus apunts, desenvolupar un argument interessant, sinó demostrar una moralitat, explicant-la o fent-la deduir a l'oient.

25. Vegeu annex [10].

26. Vegeu annex [11].

4. Referències bibliogràfiques

- AARNE, Antti; Stith THOMPSON [AaTh] (1961): *The Types of the Folktale*. Folklore Fellows' Communications 184. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- BELTRAN, Rafael (2007): *Rondalles populars valencianes. Antologia, catàleg i estudi dins la tradició del folklore universal*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- BERTRAN I BROS, Pau (1989): *El rondallari català*. Estudi preliminar i edició de Josep Maria Pujol. Barcelona: Alta Fulla.
- BiblioFolk: Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana*. Arxiu de Folklore, Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili: <<http://bibliofolk.arxiudefolklore.cat>> [data de consulta: gener de 2013].
- CAMARENA LAUCIRICA, Julio; Maxime CHEVALIER (1995): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos maravillosos*. Madrid: Gredos.
- (2003a): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos religiosos*. Madrid: Centro de Estudios Cervantinos.
- (2003b): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos-novela*. Madrid: Centro de Estudios Cervantinos.
- CARDIGOS, Isabel (2006): *Catalogue of Portuguese Folktales*. Folklore Fellows' Communications 291. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- DELARUE, Paul; Marie-Louise TÉNEZE (2002): *Le conte populaire français: catalogue raisonné des versions de France*. Édition en un seul volume reprenant les quatre tomes publiés entre 1976 et 1985. París: Maisonneuve et Larousse.
- FINA, Manela (1916): «Idea de la epopeya finlandesa "El Kalewala" y analogies que presenta ab la rondallística catalana». *La Veu Comarcal* 3, núm. 125 (26 d'agost, 1916): 4-5; núm. 126 (2 de setembre, 1916): 4-5; núm. 127 (9 de setembre, 1916): 3-4; núm. 129 (23 de setembre, 1916): 4-5; núm. 131 (7 d'octubre, 1916): 4-5; núm. 132 (15 d'octubre, 1916): 3-5; núm. 133 (21 d'octubre, 1916): 3-4.
- GOLDBERG, Harriet (1998): *Motif-index of Medieval Spanish Folk Narratives*. Tempe, Arizona: Medieval & Renaissance Text & Studies.
- JASON, Heda (1977): *Ethnopoetry: form, content, function*. Forum Theologiae Linguisticae II. Bonn: Linguistica Biblica.
- KELLER, John Esten (1949): *Motif-Index of Medieval Spanish Exempla*. Knoxville: University of Tennessee Press.
- LLOPART, Dolors; Roser ROS (2012): «Dona i folklore. Apunts per a l'estudi del folklore compilat per dones a cavall de finals del segle XIX i les primeries del segle XX». Dins Josep TEMPORAL; Laura VILLALBA (eds.): *La recerca folklórica: persones i institucions*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert/Arxiu de Tradicions de l'Alguer/Grup d'Estudis Etnopoètics, p. 43-54.
- NEUGAARD, Edward J. (1993): *Motif-Index of Medieval Catalan Folktales*. Binghamton / Nova York: Medieval & Renaissance Text & Studies.
- ORIOI, Carme (2002): *Introducció a l'Etnopoètica. Teories i formes en el folklore en la cultura catalana*. Valls: Cossetània.

- ORIOI, Carme; Josep Maria PUJOL (2003): *Índex tipològic de la rondalla catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- (2008): *Index of Catalan Folktales*. Folklore Fellows' Communications 294. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- RondCat: cercador de la rondalla catalana*. Arxiu de Folklore, Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili: <<http://www.sre.urv.cat/rondcat/index.php>> [data de consulta: gener de 2013].
- SERRA I PAGÈS, Rosend (1926): *Alguns escrits del professor Rosend Serra y Pagès. Col·leccionats y publicats a honor del Mestre per les seves dexebles en ocasió del Cinquantenari del seu Professorat (1875-1925)*. Barcelona: Estampa de la Casa Miquel-Rius.
- SIMONSEN, Michèle (1994): *Le conte populaire français*. París: Presses Universitaires de France.
- THOMPSON, Stith (1946): *The Folktale*. Nova York: Holt Rinehart and Winston.
- (1955-1958): *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Hest-Books, and Local Legends*. 6 vols. Bloomington i Indianapolis: Indiana University Press.
- TUBACH, Frederic C. (1969): *Index Exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales*. Folklore Fellows' Communications 204. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- UTHER, Hans-Jörg (2004) [ATU]: *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. 3 vols. Folklore Fellows' Communications 284-285-286. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- VILLALBA ARASA, Laura: «Francesa Bonnemaïson: una aventura a cavall de la literatura popular i la literatura culta» dins *Actes del XVI Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (en premsa).

5. Annex ²⁷

[1]

A Valls hi havia un home que li deien el Garrut, que era drapaire, que estava bastant bé i era molt xistós. Diu que va dir a un amic seu que volia anar a vistes (demandar una noia) a Bràfim i que l'hi acompanyés i que de tot lo que ell digués, jo alabés força.

Van arribar al poble i van anar a casa d'aquesta noia i al saber per què hi anava li van preguntar què tenia. El Garrut va dir:

—Una caseta.

I el seu amic li respon:

—Una caseta una casassa, en treu 208 de lloguer i encara hi viu ell.

El Garrut diu després:

—Una vinyeta que faig vi per mi i en tinc per tot l'any.

I l'altre diu:

—Una vinyeta una vinyassa. Fa vi per ell i per tots los seus gerents i encara en pot vendre una pila de cargues.

El Garrut diu:

—Un parell de telerets que hi teixeixo jo i un altre home.

I l'altre diu:

—Un parell de telers, una fàbrica de les més grans que he vist.

Per fi ja li anaven a dar el sí quan li veuen que li surt una beta pel baix dels pantalons i llavors li van preguntar què tenia i ell va dir [que] una llagueta que ja se li curava però el seu amic va respondre:

—Una llagueta, una llagassa, que si es descuida li han de tallar la cama.

Al saber això no li van voler dar la noia i ell se'n va anar tot moix. A l'arribar a Valls es van barallar amb el seu amic.

El mentider és sempre tard o d'hora castigat.

[2]

Una vegada hi havia en una casa un pare que ja era molt vell i el seu fill i la seua nora no se l'estimaven llei.²⁸ Vet aquí que un dia el fill va pensar que com que a casa seua feia molta nosa tant s'hi valia treure'l i l'agafa i se l'emporta cap a una casa on recollien tots es vells que dingú volia. Però com era molt lluny de casa seua, al mig camí va veure una pedra que semblava un pedrís i ell que s'hi asseu per reposar. Quan va ser assegut el seu pare li va dir tot plorant:

—En aquest mateix pedrís em vaig asseure jo quan vaig treure el meu pare de casa i el duia com tu a una casa de caritat.

Allavors el fill se'n va penedir i el va tornar a casa i el van cuidar molt bé i el van estimar molt.

27. Per a l'edició del corpus de textos originals, s'ha optat per regularitzar-ne l'ortografia segons la normativa actual, ja que es tractava, amb tota seguretat, de textos anteriors a les Normes Ortogràfiques. Pel que fa al lèxic, s'han mantingut totes les formes que apareixen registrades en el *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

28. Gens.

[3]

Una vegada en un poble hi havia una família que no estimaven llei el pare, que ja era molt vell, i de xic en xic el van anar separant dels demés; tant que el feien menjar amb un plat de fusta perquè un dia en va trencar un de terra. Vet aquí un dia, la nora d'aquest vell va veure el seu fill que estava tot atrafegat treballant amb un tros de fusta, li va preguntar què feia i el noi li va dir que feia un plat com el de l'avi per quan el seu pare seria vell. Aleshores la dona va anar a contar-ho al seu marit i aquest va conèixer que era un avís del Cel perquè tractés bé el seu pare i així ho va fer.

[4]

Una vegada hi havia una dona molt pobra que només tenia una gallina i un dia necessitava un ou, i ella va pensar que una altra veïna que tenia moltes gallines n'hi deixaria una; però aquella era una dona molt dolenta i no n'hi va voler deixar cap. Aleshores ella tota amoïnada va agafar la gallina, la va penjar cap per avall i vinga a donar-li cops de bastó, i aleshores la gallina vinga a fer monedes d'or.

Vet aquí que ja va poder comprar l'ou que necessitava, però la dona dolenta ho va veure, i va agafar una gallina i, espiant com l'altra ho feia, també vinga a pegar a la gallina, però per comptes de sortir-hi ous li van sortir moltes serps que la van ofegar.

[5]

Una vegada hi havia en una casa de pagès un pare que tenia un fill i aquest noi s'havia de casar; vet aquí que el noi dormia a baix en un quarto molt lleig i el pare a dalt en un quarto molt maco. Però com que el noi s'havia de casar, va demanar al seu pare que el deixés dormir el primer mes a dalt i el pare li va dir que sí, però va passar molt temps i al fill no li vagava pas mai de canviar de quarto. Aleshores el pare el va reptar, però ell li va respondre amb molts mals modes que no se'n volia pas anar d'aquell quarto. Aleshores el pare que sí, que va a cercar el Sr. Rector i aquest va dir a l'hereu que fi en nom de[l] Pare i ell que ho fa i el senyor Rector li va dir:

—Veus? El pare a dalt i el fill a baix.

I van canviar de quarto i sempre més li va ser molt creient.

[6]

Una vegada hi havia un rei que tenia un servidor que era molt devot de la Mare de Déu i els altres servidors del palau no el podien pas veure. Vet aquí que van anar a posar mal amb el rei. Aleshores el rei enfadat va voler-lo fer matar i va anar a un forn de rajoles i va dir que el que hi anés l'endemà en recado del rei el tiressin al forn. Vet aquí que l'endemà el rei el va enviar a aquell forn, però ell va pensar que tant s'hi valia que anés a missa. Ell se'n bé va i el rei estava esperant i va enviar un altre per saber si l'havien matat i a l'arribar allà el van matar. Vet aquí, al sortir de missa se'n va anar al forn i va preguntar si hi havia anat en recado del rei i li van dir que sí. Aleshores el rei al veure'l va quedar tot estranyat i ell li va contar que se n'havia anat a missa i ell aleshores va conèixer que era molt bo i que l'havien enganyat i el va perdonar.

[7]

Una vegada hi havien dos homes molt amics però que tan sols se diferenciaven perquè l'un era molt dolent. Un dia varen fer-se treure la planeta i els hi va sortir que havien de morir d'un llamp. A la primera tempesta que va fer, el dolent se va ficar dins d'una caixa molt gruixuda de ferro perquè es creia que així los llamps no el tocarien, però va caure un llamp i va deixar fet cendra a ell i a la capsa. Mentrestant lo bo va sortir al de fora i va posar-se a dir oracions i no va morir de cap llamp.

[8]

Una vegada hi havia un marit i una muller que es varen afillar a un xicot ja gran que s'havia quedat sense pare ni mare; però aquest xicot era molt dolent i va agafar la mania que s'havia de casar amb la que li feia de mare i, quina te'n fa, ell que sí, que un dia va matar al mig d'un camí el seu marit pensant que així no li faria nosa; però després li va saber greu d'haver fet aquell pecatàs tan gros i se'n va anar a confessar. El capellà li dóna penitència que tres nits seguides tenia d'anar a fer lo Viacrucis. Ell que se n'hi va i al començar sent que li donaven uns cops terribles que casi no ho podia aguantar i veié que eren los diables. Al segon dia va anar-se'n a explicar-ho al capellà i el capellà li va dir que no tingués por que ell aquella nit l'hi acompanyaria i també va passar lo mateix. El tercer dia veié que al mateix lloc que havia matat al que li feia de pare hi havia una forca i a l'arribar-hi els dimonis el varen penjar quedant mort al acte.

(Nota) El Viacrucis que havia de fer era a fora de l'iglésia que era a una muntanya propera al poble.

[9]

Una vegada hi havia un marquès que es va creure allò que es diu que si un se fa trinxar a bocinets se torna tan savi com lo dimoni i agafant a un dels seus criats que era molt semblant a ell que casi eren iguals li digué:

—Trinxam a trossos ben petits i mentre jo m'aniré tornant tan savi com lo dimoni, tu pots dir que ets jo i així no s'enteraran de lo que faré.

Aquell xicot va fer-ho i corrents se va posar lo casco del senyor perquè així no el coneixien. Però un dia va passar un combregar i tots se'l varen treure menos ell i allavors se va saber que era el criat.

[10]

La Verge de Lladó es venera a una ermita de vora Valls. Se'n diu del Lladó perquè la varen trobar dintre una soca de lladoners. Quan fa secada la porten a la parròquia de St. Joan de Valls. Conten que una vegada l'havien portat a dita parròquia perquè feia secada i l'endemà la van trobar a la seva ermita. Per anar de l'ermita a la parròquia s'havia de passar un portal obert i hi havia un sentinella que diuen va veure que passava una senyora molt ben vestida i rodejada d'àngels i va cridar:

—*¡Quién vive!*

I la Verge va respondre:

—*¡Una mujer!*

I va resultar ser la Verge del Lladó que havia passat per allà per anar a la seva ermita.

[II]

Lo Gloriós Sant Cristo de Balaguer va ser cremat en una de les moltes guerres que per aquelles terres han passat i vet aquí que la gent després de passada la guerra volien tornar-lo a emblanquinar perquè es va tornar molt negre, però lo Gloriós Sant Cristo no ho volia i el pintaven i a l'endemà el trobaven de la mateixa manera: negre com abans. I així ho provaven varies vegades sense poder aconseguir que es quedés blanc.